

■ Riksbankens företagsundersökning: snabb avmattning och utbredd pessimism

Företagen uppger att konjunkturläget försämrades ytterligare under sommaren. Svaren på frågor om produktionen, försäljningen och orderingången är nu mer negativa än i föregående undersökning i maj. Det svagare ekonomiska läget är också en viktig orsak till att det är färre företag än tidigare som planerar att höja priserna i framtiden. De flesta företag uppger att kostnaderna för kapital har stigit det senaste kvartalet och en tredjedel anser att tillgången till extern finansiering har försämrats. Höjda råvarupriser på bland annat olja, metaller och livsmedel har under det senaste året lett till stigande kostnader för företagen och påverkat den allmänna prisnivån. Av företagens svar förefaller det som att råvaruprisökningarna i allmänhet får relativt snabba effekter på deras försäljningspriser. Detta skulle kunna tala för att de största effekterna på priserna redan har uppstått vid det här laget och att den senaste tidens snabba nedgång i olje- och råvarupriser relativt snart kommer att dämpa försäljningspriserna.

Riksbanken genomför en undersökning bland företag i näringslivet inför varje penningpolitisk rapport och 61 företag intervjuades under tiden 27 augusti till 30 september. Huvudsyftet med undersökningen är att få fördjupad information om hur företagen uppfattar den aktuella situationen och hur man avser att agera utifrån de aktuella förhållandena.

Bredare konjunkturavmattning under sommaren

En omsvängning av konjunktursynen skedde inom framförallt handeln och privata tjänster under sommaren. Inom industrin var konjunkturomdömet redan i maj övervägande "Dåligt". En majoritet av byggföretagen betecknade fortfarande i september konjunkturen som "Bra".

En övertikt av företagen anser att konjunkturläget kommer att vara sämre om sex månader. Förändringen av konjunktursynen återspeglas även i uppfattningar om produktionens, försäljningens och orderingångens utveckling det senaste kvartalet. Jämfört med föregående undersökningstillfälle i maj har synen på dessa storheter kraftigt försämrats. Den svagare konjunktursituationen har också lett till att företagen har reviderat ned sina investeringsplaner och en övertikt av företagen uppger nu att planerade investeringar i bland annat högre kapacitet har skjutits på framtiden.

Begränsningar i företagens finansiering

Oron på de finansiella marknaderna har föranlett frågor till företagen om extern finansiering och räntekostnader. Med extern finansiering menas tillgången till lån via företagens normala bankkontakter eller annan finansiering till exempel via obligationsemissioner. På en direkt fråga om hur tillgången till extern finansiering har förändrats det senaste kvartalet svarar ungefär 30 procent av företagen att den har

försämrats medan resten av företagen anger att den är oförändrad. Bland annat anges att upplåning via marknaden för företagsobligationer har blivit väsentligt dyrare och att den typen av upplåningen i princip har upphört. Det nämns även att det tar längre tid att få lånen godkända av bankerna och att man i vissa fall har fått ta kontakt med andra banker än sin vanliga för att få lån. Det bör noteras att Riksbankens undersökning i huvudsak genomförs bland stora och medelstora företag som i flertalet fall är relativt väletablerade. Undersökningen belyser därför inte situationen för mindre företag i näringslivet. Situationen på kreditmarknaden försämrades också snabbt under september och effekterna av detta speglas bara delvis i denna undersökning.

Råvaruprisökningar slår igenom snabbt

En väsentlig fråga för bedömningen av inflationens framtida utveckling är hur snabbt och hur stort genomslaget från stigande kostnader är på företagens försäljningspriser (och i slutändan på konsumentpriserna). Under det senaste året har företagen uppgett att de kostnader som stigit mest har varit relaterade till olika råvarupriser. Det är bland annat dessa prisökningar som ofta har uppgetts som skäl till att öka de egna priserna. Bland råvarupriserna är det främst priset på råolja, stål och livsmedel som nämnts i intervjuerna.

Oljepriset påverkar företagens kostnader på olika sätt. En effekt är ökade transportkostnader när bensin- och dieselpriiset stiger. En annan effekt är att olja används som insatsvara i produktionen (till exempel i plastmaterial) vilket ökar produktionskostnaderna. I flertalet fall har företagen tecknat avtal med transportföretagen om drivmedelsklausuler vilket innebär att ökade drivmedelspriser omedelbart höjer kostnaderna för de företag som köper transporter. En slutsats som kan dras av undersökningen är att de högre bensin- och dieselprierna relativt snabbt slår igenom i företagets transportkostnader. Hur mycket de ökade transportkostnaderna påverkar företagets egna priser är en mer svåranalyserad fråga. För majoriteten av företagen är det insatsvaror och löner som är de dominerande kostnadsposterna och transporter utgör en mindre andel.

Inom de industrier som tillverkar olika typer av plastmaterial tycks de stigande priserna på råolja relativt snabbt slå igenom på priserna till andra företag. Detta beror på att de företag Riksbanken har talat med uppger att leveranstiderna för olika typer av plastmaterial som används av andra industrier eller av konsumenterna ofta är korta. Hur stora kostnaderna för plastprodukter av olika slag är för de olika företagen i industri, bygg och handel varierar mycket men tycks i allmänhet inte vara betydande. En samlad bedömning är att produkter som påverkas av råoljepriset förefaller ha ett relativt snabbt genomslag på företagets kostnader via främst transporter och oljeleraterade insatsvaror.

Hur snabbt företagen ändrar sina priser ut mot konsumenter är det svårare att ha en uppfattning om. En möjlig slutsats är att huvuddelen av dessa prisökningar redan har ägt rum eftersom en övervikt av företagen svarar att de avser att höja priserna i en mindre omfattning det kommande året jämfört med föregående år (se diagram R2).¹⁸ De senaste veckorna har oljepriset fallit kraftigt. Enligt denna analys kan företagens försäljningspriser därmed antas falla relativt snabbt framöver.

För industrin och byggbranschen är det priserna på olika metaller, främst stål, som har medfört betydande kostnadsökningar. Flera företag vittnar om svårigheter att föra vidare kostnadsökningarna genom att höja sina priser till andra företag eller konsumenter, men det finns också exempel på företag som helt har lyckats med detta. Avgörande är efterfrågesituationen för företagets produkter, varför en konjunkturnedgång hämmar företagets möjligheter att höja sina försäljningspriser. Även metallpriserna har dock fallit påtagligt på världsmarknaden de senaste veckorna, vilket kommer att påverka företagets prissättning.

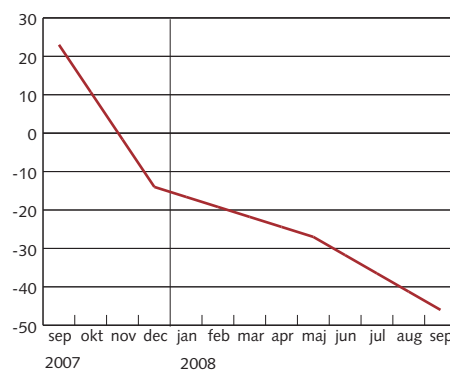
Livsmedelspriserna stabiliseras

För livsmedelsindustrin och handeln har stigande världsmarknadspriser på olika livsmedel inneburit stigande kostnader vilket i slutändan också lett till högre konsumentpriser. I takt med att leverantörernas inköpspriser ökade under 2007 höjdes priserna också gentemot handlare genom olika råvaruprisklausuler men också i regelbundet återkommande förhandlingar om kommande priser. De internationella livsmedelspriserna har kulminerat tidigare i år och priserna har fallit tillbaka sedan dess. Efter sommaren startade handelns förhandlingar om de framtida priserna med leverantörerna. Dessa kan resultera i lägre prisnivåer för konsumenter. Hur mycket hänger bland annat samman med leverantörers och handlares relativa förhandlingsstyrka och hur mycket andra kostnader för bland annat transporter, löner med mera utvecklas.

Lönekostnaderna dämpas

En annan viktig fråga är hur företagets prissättning påverkas av den höga inflationen och om den i sin tur även påverkar andra kostnader, till exempel lönekostnaderna. På en direkt fråga om företagets bedömning av de framtida lönekostnadernas utveckling svarar en övervikt av företagen att lönekostnaderna kommer att stiga något mindre nästa år än under detta år. En viktig faktor för denna syn är att löneglidningen väntas dämpas. Det i sin tur hänger främst samman med att företagen bedömer att arbetsmarknadssituationen kommer att bli sämre men också att företagets kostnadsmedvetenhet skärps och att inställningen till löneökningar utöver avtal kommer att bli stramare.

Diagram R2. Företagens planer för prisökningar Nettotal

Anm. I detta fall avser netttotal saldot mellan andelen företag (viktade efter antal anställda) som svarat att de avser att öka priserna mer jämfört med de som svarat att de avser att öka priserna mindre kommande 12 månader.

Källa: Riksbanken

¹⁸ Frågan och dess tre svarsalternativ lyder: Hur kommer ni att förändra försäljningspriserna det kommande året (tolv månaderna) jämfört med året innan? Öka mer än tidigare/ Lika mycket som tidigare/ Öka mindre än tidigare.

